ז [א]שנים שערים היו לבית המוקד אחד פתוח לחיל ואחד פתוח לעזרה א"ר יהודה זה [א]שהיה פתוח לעזרה פשפש קטן היה לו [ב]שבו נכנסין לבלוש את העזרה: ח [ג](א)בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רבידין של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם [ד]ופרחי כהונה איש כסותו בארץ: ט ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת המפתחות [ב]היו תלויות בה הגיע זמן הנעילה הגביה את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה [ג]נתן כסותו עליה ישן לו [ג][ה]אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקים מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה ר"א בן יעקב אומר במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי:

הדרן עלך בשלשה מקומות

הר [ו]הבית היה ה' מאות אמה על ה' מאות אמה [ז]רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו: **ב** [ח]כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן [ד] בלבך ויקרבוך דברי ר"מ א"ל רבי יוסי עשיתן כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך:

לפנים

ו כבר נתבאר שבית המוקד הוא בית גדול בשיעורו והיו בארבע זויות של ארבע [ט] אלו הבתים כדמות בתי השינה שיש בטירות המלכים שהוא בית קטן בתוך בית גדול. והוא מה שאמר **קיטוונות** [י] **הפתוחות לטרקלין.** וכבר ביארנו פעמים טרקלין שהוא בית המלכות וקיטון מקום בית השינה שישנים בו בזמן הקיץ תרגום קיץ (בראשית ח, כב) קייטא. ולפי שהיו אלו הארבעה לשכות שתים מהם והם [יא] מצד העזרה קדש ושתים חול עשו [יב] בקרקעיתם ממעל שבכות להבדיל קרקע השתים של הקדש מקרקע שתים של חול. **ופספס** הוא [יג] דבר קטן מפסיק מנוקב נקבים קטנים לפעמים עושים אותו מקנים ונקרא מבעאב בלשון ערב אצל ההמון ולפעמים עושין מעצים ונקראים אצלינו שבכות ולפעמים עושים [יד] בדים על אותו הצורה מאיזה דבר שיהיה והוא נקרא פספס ולפיכך אין אנו צריכין לבאר שם זה פעם אחרת להבא וכבר הקדמנו [טו] אותו בשלישי מתמיד (משנה ג). ומה שאמר לשכת הטלאים. היתה במקצוע צפונית מערבית ונתן אותו בכאן מערבית דרומית ותירצו קושיא זו בתלמוד (יומא יז.) ואמרו דקאי בצפון ומחזיא בדרום דקאי בדרום ומחזיא בצפון ומסתברא [טז] למערבית דרומית הוה קיימא וענין זה הוא שהיתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית וכמו שזכר כאן וכשמשערין מקומה לנגד העזרה תהא מן העזרה צפונית מערבית כמו שזכר בתמיד (ל.) כשנתן אותה בלשכה זו והוא בעזרה והואיל והדבר כן אז תהא לשכת עושים לחם הפנים. שהיא רביעית ללשכת הטלאים כמנין תמיד כמו שזכר שם דרומית מזרחית מבית המוקד כמו שזכר כאן ואני ידעתי שאין מבינים זה [יז] בגמרא אלא מראיתו בצורה וזו היא צורת מקום בית המוקד בעזרה וצורת הארבע לשכות שבו והסתכל בצורה ומה שכתוב בה ויתבאר לך כל מה שכתוב כאן וזו היא הצורה (א) ומבואר הוא שהלשכה הנקראת בתמיד לשכת החותמות היא שגנזו בה בני חשמונאי אבני מזבח. והלשכה [יח] שיש בה מדורות האש שבה מתחמם מי שטבל כמו שנתבאר בתחלת תמיד היא נקראת בשלישי מתמיד לשכת בית המוקד. והוא שאמר כאן **עליה שבה יורדין לבית הטבילה** ודע זה: **ז** כבר זכרנו בתחילת תמיד שמבית המוקד היו נכנסים לחפש העזרה כל יום והיו נכנסין על פתח קטן וכבר ציירנו בצורה זו שהקדמנו השני פתחים אחד בדרומו לצד צפון העזרה והא' בצפונו לצד החיל כמו שהוא מבואר בצורה: **ח** לפי הנראה ממשנה זו שהיו צריכים מפתחות לסגור הדלתות והיו מנעולי דלתותיהם בלי ספק דומים למנעולים הנקראים בלשון ערבי אקפ"ל אלול"ב ובלע"ז קאדיני"ש דטורנ"ו שעושים אותם אצלינו ואינם נסגרים אלא במפתחותיהם שבהם נפתחים. וכבר זכרנו פי' הלכה זו בתחילת תמיד: **ט ר"א בן יעקב אומר.** שאינו חוזר טבול יום זה לבית המוקד אלא יוצא להר הבית [יט] לפי שטדי הוא השער הצפוני משער הר הבית כמו שזכרנו כבר בפרק זה (משנה ג). ואין הלכה כר"א בן יעקב: הדרן עלך בשלשה מקומות

הר הבית וכו'. אמרו שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית אלא היה הרוחק שיש בין חומת הר הבית ובין חומת העזרה לצד דרום יותר מן הרוחק שיש ביניהן מצד המזרח והרוחק ממזרח יותר מהצפוני והצפוני יותר מן המערבי והנני מצייר עכשיו זה ואצייר החיל והסורג ועזרת הנשים הנזכרת בכאן בפרק הזה כדי שתהא צורה אחד ולא נצטרך להרבות וזו היא צורת זה (ב): **ב** [כ] פירוש זה כגון מי שנכנס על שער שושן הבירה אינו הולך לצד שער חולדה אלא לצד שער טדי וכן תקיש לכל הנכנס על שער מהשערים. ועניין **כאילו עברו עליו את הדין.** שעברו [כא] חק ועניינם אין חוששין לדיינם אלא פוסקין עליו שחטא ונתחייב אלא נדוי ודברי רבי יוסי אמת:

ז לבלוש את העזרה. כדתנן במסכת תמיד (כח.) נטל את המפתח ופתח את הפשפש שנכנס מבית המוקד לעזרה היו בודקין והולכין הגיעו אלו באלו אמרו שלום הכל שלום כלי השרת מוצאין כתיקונן: **ח בית המוקד כיפה.** ככיפה היה עשוי: **ובית גדול והיה מוקף רובדין של אבן.** רצפה חלקה וגבוהה לשכב שם: **איש כסותו בארץ.** כר וכסת שלו שוטח בקרקע שלא על הרובדין העשויין לזקנים וישן על הארץ: **ט אמה על אמה.** בארץ וטבלא עליו: **הגיע זמן הנעילה.** שעת הגפת דלתות: **הגביה את הטבלא.** הכהן השוער: **מן השלשלת.** בשלשלת היו תלויות: **ונעל הכהן מבפנים.** כל השערים שיש לו לנעול: ובעודו עוסק בנעילת שערים **בן לוי ישן לו מבחוץ.** [ה] [על הטבלא במקומו]: **גמר הכהן מלנעול.** הגביה הטבלא **החזיר המפתחות לשלשלת** והחזיר **הטבלא למקומה: ונתן בן לוי כסותו עליה** חזר **וישן לו: מסיבה ההולכת תחת הבירה.** תחת המקדש במה [ו] שמוצלין עליו וגבוהין משולי החיל שהרי מחילות לא נתקדשו: **במסיבה ההולכת תחת החיל.** במה שהוא גבוה מרגלי ההר: **והולך לו בטדי.** שער [ז] (הדרום) [הצפון] שלא היה משמש כלום:

הדרן עלך בשלשה מקומות

הר הבית היה כו'. הר המוריה שעליו הבית בנוי: **רובו מן הדרום.** רובו של בנין בדרום ההר שבדרום ההר היה רוב תשמיש העזרה: (א) [ח] **לא מן המזרח.** פחות מן הרוב במזרח שתשמיש המזרח מועט מתשמיש הדרום ותשמיש הצפון פחות משל מזרח ומועט שבכולם במערב שאין תשמיש היכל כל כך ולבי מגמגם בלשון: **ב מה לך מקיף לשמאל.** שואלין לו והוא משיב שאני אבל והם עונין השוכן וכן שאני מנודה:

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ה מהלכות בית הבחירה הל' ט:
יא ב מיי' פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הל"א:
יב ג מיי' פ"ח מהל' בית הבחירה הל' ה:
יג ד מיי' שם הל' ו:
יד ה מיי' שם פ"ה הלכה יא:
א ו מיי' שם הלכה א:
ב ז מיי' שם הלכה ו:
ג ח מיי' שם פרק ז הלכה ג:

שינויי נוסחאות

א] זה שהוא פתוח לעזרה (ש"מ), ב] ושלשלת המפתחות היתה קבועה בה (ש"מ), ג] ונתן כסותו עליה וישן לו (ש"מ), ד] יתן בלבם (מ"ה. וכ"ה נוסח המשנה שבמשניות), ה] נוסף ע"פ דפו"י, ו] צ"ל שעולין (מ"ה), ז] כ"ה בש"מ. וביאר, כדאמרינן לעיל טדי מן הצפון וכן פי' בערך טדי, ח] שני לו מן המזרח (מ"ה. וכ"ה בכת"י אוקספורד), ט] והיו בארבע זויות שלו אלו ארבעה בתים. כצ"ל (ש"מ ורשל"י), י] פתוחות (רשל"י), יא] שמצד העזרה (רשל"י), יב] עשו סטחה"א (בערבי. ופי' בשטח) בקרקעיתם ממעל שבכות (רשל"י), יג] ופספס הוא חאנ"ח (בערבי. ופי' מחיצה) דבר קטן מפסיק (רשל"י), יד] ולפעמים עושים מבנין על אותה הצורה (רשל"י). אך גי' המלאכ"ש כמו שלפנינו. טו] וכבר הקדמנו בשלישי מתמיד. כצ"ל (רשל"י), טז] ומסתברא דבמערבית דרומית (רשל"י), יז] שאין מבינים זה במהרה (מ"ה, וכ"ה בד' נאפולי), יח] והלשכה שהיה בה (רשל"י), יט] יוצא להר הבית בכללו כי טדה הוא (רשל"י), כ] פירוש כשנכנס משער שושן הבירה (ש"מ). וגי' רשל"י דמיון זה מי שיכנס משער שושן לא ילך לצד שער חולדה, כא] שעברו על האמת בענינו [או: בעניינם. ובדפו"י בענינה] ואין חוששין לדיינס (רשל"י),

פי' הרא"ש

מלצפון כמו שציירתי. ולמאי דרמינן לחם הפנים אלחם הפנים משני' מר חשיב דרך ימין ומר חשיב דרך שמאל, פי' הך תנא דמדות דהכא חשיב דרך ימין כדמפרש בהדיא דקאזיל ומני מדרום למזרח וממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום והבא להקיף סביב הבית ומקיפו דרך ימין מבחוץ זהו סדר הקיפו ולכך היתה לשכת לחם הפנים שניה לה בקרן דרומית מזרחית ותנא דמסכת תמיד קחשיב דרך שמאל ולשכת טלאים במקצוע דרומית מערבית נמצא לשכת לחם הפנים רביעית לה במקצוע מזרחית דרומית כשתקיף דרך שמאל. וא"א בשלמא דקריבא טפי למערבית דרומית היינו דמשני' לחם הפנים אלחם הפנים כדפרישנ' אלא א"א בצפונית מערבית הואי מאי תירצתיה דלחם הפנים דכי מנית נמי דרך שמאל הוי לחם הפנים שהוא רביעית לה במקצוע דרומית מערבית כיון דלשכת הטלאים במערבית צפונית. ופריך התם והאמר מר כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין ומשני ה"מ בעבודות אבל הכא חושבנא בעלמא הוא. והא דלא פריך התם דהכא תנן במזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי צפונית מערבית בה יורדין לבית הטבילה והתם קרי להו לשכת החותמות ולשכת בית המוקד די"ל דהתם קרי להו בשם עיקר תשמישן והכא קאמר דגם אלו הדברים עשו להם. ותימה אמאי לא משני בלחם הפנים אקצויי מקציא מאן דאתי מדרום לצפון מתחזיא ליה מזרחית צפונית ומאן דאתי מצפון לדרום מתחזיא ליה דרומית מזרחית. וי"ל דלשכת בית המוקד היתה בה תשמיש רב והיתה גדולה אבל לשכת לחם הפנים היה בה תשמיש מועט ולא היתה גדולה ולא שייך בה למימר אקצויי מקציא כנ"ל: **ששקצום מלכי יון.** שהקריבו עליהם לע"ז כדאיתא פ' ר' ישמעאל (ע"ז נג:): **בה יורדים לבית הטבילה.** דרך המסיבה שתחת הבירה: **ז פשפש קטן.** שער קטן עומד תוך שער הגדול: **לבלוש את העזרה.** לחפש אם חסר כלום כדתנן פ"ק דתמיד (כח.): **ח רובדין של אבן.** מפרש בפ"ק דתמיד (כו:) גזרתא דאצטיותא דסלקו לאצטיותא פי' מעלות

פי' הרא"ש (המשך)

היו בחומה מאבני גזית שהיו עולים לאיצטיות רחבות מתוקנות לישן שם: **ומפתחות העזרה בידם.** ברשותם כדמפרש ואזיל: **ט ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש.** כל הבית מרוצף באבנים שיש מחוברות בסיד ובנין אבל טבלא זו שהיא אמה על אמה לא היתה מחוברת והיה תחתיה חלל: **וטבעת היתה בה קבועה.** מלמעלה להגביה את הטבלא כדי ליטול את המפתחות ולמטה כלפי הקרקע היתה שלשלת תלויה בה ובאותה שלשלת היה מחבר כל המפתחות: **הגביה [את] הטבלא מן הטבעת.** כלומר עם הטבעת הקבועה בה: **בן לוי ישן לו מבחוץ.** לשער בהר הבית: **במסבה.** בנין תחת הקרקע: **תחת הבירה.** בריש יומא (ב.) ופרק טבול יום (זבחים קד:) רבי יוחנן וריש לקיש חד אמר מקום בהר הבית ובירה שמו וחד אמר כל הבית קרוי בירה: **תחת החיל.** מקום היה בהר הבית וחיל שמו: **יוצא והולך לו בטדי.** היה הולך במסבה עד שמגיע סמוך לשער הטדי שבצפון. ובערוך (ערך טדי) פי' יוצא והולך לו בטדי בהר הבית שנקרא טדה ס):

סליק פירקא בס"ד

פרק שני

א הר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה. נקרא הר הבית על שם נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים (ישעיהו ב, ב). והיתה הקף הר הבית ת"ק אמה על ת"ק אמה מרובע ובו היה החיל ועזרת נשים והעזרה וההיכל, ורמז לת"ק אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים (שמות כז, יח) שאין ת"ל בחמשים מלמד שחצר המשכן א' מחלקי נ' שבהר הבית כיצד חלק ת"ק על ת"ק לרצועות של נ' על נ' יהיו בו ק' רצועות של נ' על נ' ואלו רצועות של ת"ק אורך ורוחב נ' יש מהן י' בת"ק על ת"ק הרי ק' רצועות של נ' על נ' הרי חצר המשכן א' מחמשים בהר הבית: **ורובו מן הדרום.** רוב בנין הלשכות היו בדרומו של ת"ק על ת"ק והיינו דכתיב ביחזקאל (מ, ב) ויניחני אל הר גבוה מאד ועליו כמבנה עיר מנגב שהיה מבונה הבנין עליו מנגב כההיא דדרשינן (בפ"ק) [בפ"ז] דסוטה (לד:) וחברון שבע שנים נבנתה. והא דכתיב (תהלים מח, ג) ירכתי צפון קרית מלך רב לפי שמקום שחיטת קדשי קדשים בצפון: **שני לו מן המזרח.** כמו שני למלך שהוא שפל ממנו כך לא היה המזרח מבונה כמו הדרום וכן הצפון שפל מן המזרח והמערב מן הצפון: **שם היה רוב תשמישו.** כי בחדרים והלשכות היו משתמשים: **ב כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין.** כשהוא נכנס להר הבית אם יש לו עסק בהר הבית ואותו מקום שצריך לילך שם אם הוא פונה לשמאלו הוא קרוב לאותו מקום אין לו רשות לפנות לשמאלו כדי להתקרב לאותו מקום אלא צריך הוא לפנות דרך ימין להקיף עד שיגיע לאותו מקום ואז יוצא דרך שמאל לכניסתו אבל כל הלוכו דרך ימין אף ביציאתו ובכניסתו דמלאכת המשכן יליף לה (זבחים סב:) מקרא משלשה פונים מזרחה (דברי הימים ב ד, ד) שאין ת"ל פונים ד' פעמים אלא שכל פונות בעזרה ובהר הבית פונים לימין לראש המזבח פונים לימין: **שהוא מקיף לשמאל.** כשנכנס להר הבית פונה דרך שמאל ושואלין לו למה מקיף לשמאל: והוא אומר **שאני אבל.** כמו שאני אבל: **עשיתן כאילו עברו עליו את הדין.** כאשר אתה אומר שיתן בלבם לקרבו משמע דשלא כדין רחקוהו ומתפללין שיהפוך את לבם לקרבו ואינו כן כי בדין נדוהו והקירוב תלוי בו שיכניע את לבו לשמוע לדברי חבריו ויקרבוהו ועל זה ראוי להתפלל:

מסורות הש"ס

(א) תמיד כה:, (ב) [תמיד כה:],

הגהות הב"ח

(א) בפי' הר"ש ד"ה רובו וכו' העזרה הס"ד ואח"כ מ"ה [שני לו] מן המזרח:

ס) מדפיסי וילנא העירו שצ"ל כמו שהוא בערוך שלפנינו 'שער הצפוני נקרא טדי'. אכן בכמה כ"י של הערוך הגי' כמו שהעתיק רבינו.

ג [א]לפנים ממנו סורג גבוה י' טפחים ושלש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדם י"ג השתחויות [ב]לפנים ממנו החיל עשר אמות [ג]ושתים עשרה מעלות היו שם רום המעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם [ג][ד]כל הפתחים שהיו שם גובהן כ' אמה ורחבן עשר אמות חוץ משל אולם [ה]כל הפתחים שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם כל השערים שהיו שם היו להן שקופות חוץ משל טדי שהיו שם שתי אבנים מוטות זו ע"ג זו [ו]כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשה בהן נס ויש אומרים מפני שנחשתן מצהיב: ד [ד][ז]וכל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה ומתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם: ה [ה][ח]עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב מאה ושלשים וחמש וד' לשכות היו בד' מקצועותיה של מ' מ' אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידים להיות שנאמר [1]ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר והנה חצר במקצוע החצר וגומר בארבעת מקצעות החצר חצרות קטורות ואין קטורות אלא שאינן מקורות [ט]ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירין מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן ומשלחים תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתליעין העצים [י]וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת מצורעים מערבית דרומית [ו]אמר ראב"י שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן היא היתה נקראת לשכת בית שמניה [ז]וחלקה היתה [א]בראשה [ח]והקיפוה [ב]כצוצטרה שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין [ט]וט"ו מעלות [כ]עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד ט"ו מעלות שבתהלים שעליהן הלוים [ג]אומרים בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה:

ר"ש

ג לפנים ממנו. מכותל חומת הר הבית: סורג גבוה י' טפחים. מקלעות עלים כגון לט"ש ארוגות זו על גב זו באלכסון כעין שמסרגין את המטות: י"ג השתחואות. על הנס שזכו לגודרה: לפנים ממנו. מן הסורג[ד] : החיל עשר אמות. עשר אמות רחבה מן הסורג לחיל. [ה] מדלא קתני הכא גבוה כדקתני בסורג שמע מינה אורך ורוחב קא חשיב וגבוהו לא נתנו [ו] שיעור דתנן לקמן (משנה ד) כל הכתלים שהיו שם גבוהים חוץ מכותל מזרחי שבו הכהן השורף את הפרה מכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם ואם לא היה נמוך כותל מזרחי זה של החיל לא [ז] היה מצינו רואה מעל גבי פתח היכל כדמפרש ביומא (טז.): ושתים עשרה מעלות היו שם: ושלחה. משך שלה. ופעם אמר רבי החיל עשר אמות גובה כותלו (א) ומוסב על [ח] גובה הכותל בסורג: חוץ משל אולם. שתים עשרה מעלות שבין אולם ולמזבח שנינו לקמן (פ"ג מ"ו) ושלחה אמה: (על) כל הפתחים כו' חוץ משל אולם. שרוחבו עשרים אמה ברוחב הבית וגובהו ארבעים אמה: היו להן שקופות. [ט] סיפין עשויין בבנין לשם הקשת הדלת ואפילו בשל אולם שאין בו דלת היו שקופות מזוזות לעצמן אלים וסיפים כל אורך הדלת: חוץ משל טדי. שאין לו בנין סף: [י] שתי אבנים מונחות זו על גב זו. באחד חקוק חצי הפתח משקוף העליון וחקק חצי מזוזה מכאן וחקק חצי מזוזה מכאן ובאחד חקוק מפתן התחתון וחצי מזוזה חקוקה מכאן וחצי מזוזה חקוקה מכאן: מוטות. לא ידעתי לשונו: שנעשה בהן נס. מפורש ביומא (לח.): מצהיב. קריל"ש כוהב: ד מן הכותל המזרחי. של החיל שהיה נמוך כעשר אמות לראות מעליו פתחו של היכל במסכת יומא (טז.): ה עזרת נשים. היא חומת העזרה החיצונה והמקום קרוי כן: היה קל"ה על קל"ה. והכל פנוי חצר גדולה חוץ [יא] שבד' מקצועותיה של ארבעים כל אחת ואחת ואיני יודע אם מרובעות היו אבל של יחזקאל היו ארבעים אורך ושלשים רוחב ולסוף קל"ה אמות היתה חומה והבדלה בין עזרת נשים לעזרת ישראל מלבד ט"ו מעלות העולות מתוכה לעזרת ישראל כמפורש: ולא היו מקורות. הלשכות האלה אלא כמין חצרות הן: וכן הן עתידות להיות. (ב) של יחזקאל לעתיד לבא חצרות בלא תקרה כדי לבשל [יב] בתוכן את זבח העם שלמי התודה ואיל נזיר ככתוב [יג] במשנה: ויוציאני מחצר הפנימית. היא עזרת ישראל: אל החצר החיצונה. היא עזרת נשים וחומה גבוהה היתה שם בין שתי שערים אלים ואולמים כמו שכתוב (יחזקאל מ, יד-טז): אלא שאינן מקורות. ואומר אני מה לשון קטורות מקטרן תרגום קיטור. העשן של המבשלים עולה למעלה שאין על גביהן [יד] תקרה היא מרפסת המהלכת סביב כל החצר החיצונה שלשים לשכות אל הרצפה במקרא מפורש (יחזקאל מ, יז) ולימדנו קטורות שבאלו אותן מקצועי החצר פוסקת אותה הרצפה כדי להעלות עשן למעלה: היא היתה לשכת המצורעים. ששם היו טובלין תיכף [טו] להכניס ידיהם לבהונות להזות עליהן מדם האשם והשמן שכל הנכנס לעזרה טעון ביאת מים והלשכה לא נתקדשה: וחלקה היתה. כל חומת העזרה החיצונה פנויה [טז] מכותל בראשונה: ולבסוף הקיפוה [יז] בכיסטרא. זיזין וגזוזטראות נעצו בחומה ובנו עליה תקרה ומרפסת לצורך שמחת בית השואבה המפורש בסוכה (נא:) שלא יתערבו שם אנשים ונשים: מתוכה. מעזרת נשים לעזרת ישראל: עומדים בשיר. לוים בתחלת עזרת ישראל אצל שער נקנור: ולא היו טרוטות. לא היו המעלות עולות בשורה זו על זו כמעלות החיל וכמעלות האולם: אלא מוקפות. היו בהיקף ועיגול אחת הנה ואחת הנה כעוגל חצי הלבנה כדי שלא יעלו יותר מדאי [יח] עד עזרת ישראל (ג) לשון טרוטות איני יודע לכוין:

ר"מ

ג כשאדם מגיע לפרצה מאותן הפרצות משתחווה לשם ומודה על כריתות מלכות יון כמו שזכרנו בשקלים (פ"ו משנה ג) והיה אדם עולה מקרקע החיל י"ב מעלות ואז הולך בקרקע ישרה והיא עזרת הנשים ואמר שכל מעלה שהיתה במקדש גבוה חצי אמה [יט] וגובה חצי אמה המעלה היא שלחה וזו היא צורת זה (ג) כדי שיתבאר הדבר שנקרא שלחה. ועוד יתבאר בפ' הג' (משנה ו) שמעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושלחה [כ] חצי אמה וכן פתחו של אולם גבהו ארבעים ורחבו עשרים. וענין מה שאמר שקופות. שהיה להם משקוף והוא המשקוף העליון של הפתח [כא] והמשנה משתמשת בזה השם על הזיזים ועוד תראה במס' אהלות (פ"ט משנה י) שקורין אותו תמיד שקוף ולא משקוף [כב] וב' אבנים מוטות זו על גב זו כגון זה (ד) והיא ציר השער מונח במקום [כג] (אחד ובמקום אחד). וכבר זכרנו בשלישי מכפורים (לח.) נס שנעשה בדלתי ניקנור. ופירוש מצהיב. ירוק כעין הזהוב וכבר פירשו בסיפרא (תזריע, פרשת נגעים פרשתא ה, ה) מה שאמר רחמנא שער הצהוב ואמר כתבנית הזהב כמו שנתבאר בנגעים (פ"י משנה א): ד הלכה זו צריכה ביאור הרבה ותן לבך לצייר מה שאני אומר לך אחר שאקדים שפרה אדומה צריך לזרוק מדמה לנוכח ההיכל והוא רואה אותו שנאמר (במדבר יט) והזה אל נוכח פני אהל מועד מדמה [כד] ומכלל מסכת זו ר"א בן יעקב שאמר בפרק זה (משנה ו) שעזרת כהנים היתה גבוהה על עזרת ישראל שתי אמות ומחצה וכשנכנס אדם בשער שושן מהר הבית הולך בקרקע ישרה עד שיגיע אל החיל אחר כך עולה מן החיל בי"ב מעלות עד שמגיע לעזרת נשים ותהיה עזרת נשים גבוה מקרקע הר הבית והחיל [כה] כשש אמות [כו] לפי שכבר הקדמנו שכל מעלה שהיתה במקדש גבוהה חצי אמה אח"כ הולך עזרת נשים כולה שהיא ישרה ועולה מסופה לעזרת ישראל בט"ו מעלות כמו שזכר בפרק זה (משנה ה) ולפיכך היתה עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים ז' אמות ומחצה אח"כ עולה מעזרת ישראל אל עזרת הכהנים [כז] בדוכן שגבהו אמה ושלשה מעלות ממעל לדוכן אחר כך הולך על עזרת כהנים כולה והמזבח ובין [כח] האולם והמזבח בקרקע (אחד) ישרה אחר כך עולה בי"ב מעלות אל האולם כמו שיזכור בג' ממסכתא זו (משנה ו) והאולם וההיכל בקרקע אחד [כט] ישרה ולפיכך יהיה ההיכל למעלה מעזרת כהנים בשש אמות ויעלה בידינו מכל הגבוהים שקרקע ההיכל למעלה מקרקע הר הבית שבו שער שושן כ"ב אמה וגבהו של שער שושן כ' אמה על הרוב כמו שהקדמנו שזה גובה של כל פתח [ל] לפיכך כשהכהן עומד בהר המשחה ומביט משער שושן יגיע ראות עיניו אל המעלה השמינית ממעלות האולם ואינו רואה את ההיכל מן הפתח בשום פנים לפי שהמשקוף התחתון למעלה ממשקוף שער שושן העליון ב' אמות לנוכח ולפיכך צריך שיהא הכותל שלמעלה משער שושן נמוך כדי שיראה ההיכל ממעל לו ואע"פ שכל מה שאמרנו מבואר למעיין עוד אני מצייר אותו כדי שיובן במהרה ועוד נבאר איך היה מקום הנחת ההיכל והעזרה בשיפוע ההר וזו היא הצורה (ה) ואמרו שהוא נמוך מכ' אמה דרך משל כדי שיהא הנראה משער ההיכל יותר משתי אמות ואם היה גבהו של כותל פחות יהא הנראה מפתח ההיכל יותר בלי ספק וזה ענין מבואר: ה וכבר ידעת שקיטור שם עשן וענן קטורת שמעלה ממנו העשן לפי שאין לה תקרה. ומתליעין. ר"ל שמסירין העצים שיש בהם תולעת כמו שאמרו מסקלין על [לא] הרמת האבנים שהוסלכו בדרך. וממה שא"ר אליעזר בן יעקב שכחתי מה שהיתה משמשת. ראיה שהוא המגיד כל מה שהקדמנו בסדר הבית וכן ביאר הש"ס (יומא טז.). וענין חלקה. שהיתה פרוצה ואין כותל מקיף לה וכבר נתבאר בסוף סוכה (נא:) שבה היתה הכניסה לשמחה בימי החג ומיראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין אטומים ועשו בהם כמין [לב] מעלות כדי שיראו מהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה שם כמו שביארנו בסוף סוכה. אח"כ אמר שמעלות עזרת נשים לא היו ארוכים כשאר המעלות כמו שהוא מפורסם היום מצורת המדרגות אלא היתה כל מעלה כמו חצי עגולה עד שתהא כל מעלה חצי גורן כזה (ו) ולפיכך היתה צורת המעלה כמו שלקח קצת אצטבא ונתן אותה [לג] על המעלה עד שתשלים צורת הסולם וזה אי אפשר לציירו בפשוט אבל יובן בקירוב:

מסורת הש"ס

א) [יומא טז.], ב) [ג"ז שם], ג) יומא טז. לח. זבחים נה:, ד) [יומא טז.], ה) יומא טז., ו) מנחות פה: קא., ז) יומא טז., ח) [סוכה נא:], ט) יומא טז.,

הגהות הב"ח

(א) ד"ה ושלחה וכו' ומוסב. נ"ב האי דקאמר עשרה אמות: (ב) ד"ה וכן הן עתידות להיות כמו של: (ג) בפירוש ר"ש ד"ה אלא מוקפות וכו' עד עזרת ישראל היה כך לשון:

שינויי נוסחאות

א] וחלקה היתה בראשונה (מ"ה), ב] והקיפוה בצוצטרה (ש"מ), ג] נ"א. הלוים עומדים בשיר (מ"ה), ד] מן הסורג לחיל, הס"ד. ומתחיל ד"ה עשר אמות (מלאכ"ש), ה] ומדלא (מלאכ"ש), ו] לא נתנו בו שיעור (מלאכ"ש). וגי' כתי"א לא נתנו חכמים שיעור, ז] לא הוה מצי לראות את פתח ההיכל (מלאכ"ש), ח] ומוסב על גבוה הכתוב בסורג (כתי"א). ובמלאכ"ש גובה הכותל דבסורג, ט] ספים עשויין בבנין לשם הקשת דלת (מלאכ"ש), י] אלא שתי אבנים (מלאכ"ש וכתי"א), יא] חוץ מד' לשכות שבד' מקצועותיה (כתי"א. וכעי"ז הגיה היעב"ץ), יב] לבשל בתוכו (דפו"י), ובכי"א הגי' לבשל בהן, יג] ככתוב במקרא [יחזקאל מו, כד] (חק נתן), יד] שאין על גביהן תקרת הרצפה היא מרפסת (כתי"א), טו] להכנסת ידיהם (כתי"א), טז] פנויה מכלום (מלאכ"ש), יז] הקיפוה גזוזטרא (מלאכ"ש), ובכתי"א כסוסטרא. זיזין וגסוסטראות, יח] יותר מדאי לעזרת ישראל ולשון טרוטות (מלאכ"ש), יט] גבוה חצי אמה וחצי אמה שלחה. כצ"ל (ש"מ) וגי' רשל"י גבוה חצי אמה ושפתה חצי אמה ושפת המעלה היא, ובד"ו רפ"ח הגי' גבוהה חצי אמה ושלחה חצי אמה וגב המעלה היא שלחה, כ] ושלחה אמה. כצ"ל (ש"מ), כא] של הפתח ורוב שימוש המשנה משתמשת בזה השם מהקל [גי' הש"מ להקל] ועוד תראה (רשל"י), כב] שתי אבנים מוטות (רשל"י), כג] מונח במקום א' ובמקום ב' (ש"מ ורשל"י). והכונה לשתי הנקודות שבציור ד', המסומנות באותיות א' וב', כד] מדמה [תיבת 'מדמה' ליתא בדפו"י] ומסכת זו אליבא דרבי אליעזר בן יעקב (ש"מ), וגי' רשל"י, וכלל מסכת זו היא דעת רבי אליעזר, כה] והחיל שש אמות (ש"מ), כו] כי כבר קדם שכל מדרגה שהיתה במקדש גבוהה חצי (רשל"י), כז] אל עזרת הכהנים במעלה גבוה אמה ועליה דוכן שיש בו שלש מעלות ממעלה דוכן רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה אחר כך הולך (ש"מ). וגי' רשל"י דוכן שגבהו אמה ושלש מעלות למעלה מהדוכן אחר כך, כח] ובין המזבח והאולם בקרקע ישרה. כצ"ל (רשל"י), כט] בקרקע אחד שוה ולפיכך (רשל"י), ל] של כל פתח ובשהכהן עומד (רשל"י), לא] על הסרת האבנים (רשל"י), לב] כמין עליית כדי שיביטו מהן (רשל"י), לג] ונתן אותה מעלה על המעלה (רשל"י),

פי' הרא"ש

ג לפנים ממנו. מחומת הר הבית: סורג. מחיצה עשויה כמין סריגי המטה וסריגי חלונות שהן עשויין נקבים נקבים. ולא פי' כמה היה בין מחיצת הר הבית ובין הסורג גם לא פי' איך היה הסורג, ומסתבר שהיה הולך על פני כל המזרח מצפון לדרום. אין טעם לצורך הסורג רק כי אין תוספת [illegible] כי מחומת הר הבית עד החיל קדושה א' [illegible] ומצאתי כתוב [illegible] בשבה נעשה, וצריך [illegible] לדירה להיותו פתוח ולבסוף הוקף [ו] לפנים ממנו החיל י' אמות. לפנים מן י' אמות של כותל עזרת נשים: וי"ב מעלות היו. בחיל: רום מעלה חצי אמה. כאורך רגל של אדם: ושלחה. רוחב [illegible] משלחי רגל: היה רחב חצי אמה. כל המעלות שהיו. בהר הבית: חוץ משל אולם. שיש שם מעלות שלשלחן אמה (כדלקמן פ"ג מ"ו) [illegible] והיה לו משקוף ארוך ומונח על שתי המזוזות [illegible]: חוץ משער טדי שהיו [שתי] אבנים מוטות זו ע"ג זו. כזה: /\ שנעשה בהן נס. כדמפרש ביומא (לח.) שהביאום בספינה ועמד עליהם נחשול ים לטבען והשליכום להים להקל מעליהם: ד [כל]

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ה מהל' בית הבחירה הל' ג:
ה ב מיי' שם:
ו ג מיי' שם פ"ו הל"א:
ז ד מיי' שם פ"ה הל"ה:
ח ה מיי' שם הלכה ב:
ט ו מיי' שם הלכה ה:
י ז מיי' שם פ"ו הל"ה:
יא ח מיי' שם פ"ה הל"ז:
יב ט מיי' שם הל' ח:
יג י מיי' שם הל' ט:
יד כ מיי' שם פרק ו הלכה ב:

תורה אור השלם

1. וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִירֵנִי אֶל אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר: בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת:
יחזקאל מו כא, כב

פי' הרא"ש (המשך)

הכותלים שהיו שם גבוהים היו. כי השערים היו גבוהים כ' אמה חוץ מחומה שהיא למעלה מן השערים גבוה מאד: חוץ מכותל המזרחי. של הר הבית שהיה נמוך לפי שהכהן השורף את הפרה צריך שיראה פתח ההיכל בשעת הזית הדם כדכתיב (במדבר יט, ד) והזה [אל] נכח פני אהל מועד והיה רואה מע"ג חומת הר הבית דרך שער עזרת נשים ושער העזרה את פתח אהל מועד אבל אם היה כותל מזרחי גבוה אע"פ שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שערי הר הבית ועזרת הנשים והעזרה ופתח ההיכל לא היה יכול לראות פתח ההיכל דרך השערים לפי שקרקע הר הבית מגביה והולך כ' אמה קודם שיגיע להיכל וגובה פתח המזרחי היה עשרים אמה הילכך היה צריך לראות פתח אהל מועד מע"ג הכותל דרך שאר השערים: ה עזרת נשים היתה אורך קל"ה. מן המזרח למערב: על רוחב קל"ה. מן הצפון לדרום הוא מונה והולך לפרנס הר הבית ממזרח למערב לכך קרי ליה אורך אע"פ שהאורך והרחב שוה: ד' לשכות היו בד' מקצועות. מבחוץ[ז] כזה:

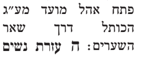

ולא היו מקורות. בבית שני: ואין קטורות אלא שאינן מקורות. שאין דבר מעכב את העשן מלעלות כדרכו: ששם נזירים מבשלים שלמיהם. דכתיב (יחזקאל מו, כד) ויאמר אלי אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם משרתי הבית את זבח העם: ומגלחים את שערם. דכתיב (במדבר ו, יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד ואמרי' בנזיר בפרק ג' מינין (מה.) וכי תעלה על דעתך שבפנים הוא מגלח לפני מלך ב"ו אין עושין כן לפני ממ"ה עושין אלא[ח] מגלח כשמבשלין שנאמר בהן ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג, ב): ומשלחים תחת הדוד. יורה שמבשלין בה השלמים כדכתיב (במדבר ו, יח) ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים [illegible]: כהנים בעלי מומין. שאינן ראויין לעבודה בודקין העצים שלא יהא בהן תולעת: פסול מע"ג המזבח. דעצים איקרו קרבן דכתיב והקרבן העצים (נחמיה י, לה) ואמרינן במנחות פרק כל קרבנות (פה.) לא שנו אלא לח אבל יבש גוררו וכשר: לשכת המצורעים. מפרש בתוספתא[ט] למה נקראת כן לפי שמצורעים טובלין שם [illegible]: וחלקה היתה. עזרת נשים: בראשונה. שלא היה בה שום תקנה: והקיפוה גזוזטרא. ועשו זיזין בכותלים סביב ועשו על גבן תקרה. ומפרש בפרק בתרא דסוכה (נא:) בראשונה היו אנשים מבפנים ונשים מבחוץ ובאים לידי קלות ראש [illegible] שעליהן הלוים עומדין בשיר. [illegible] אצל המזבח בעזרת כהנים: תרוטות. משוכות כאורך: אלא מוקפות כחצי גורן עגולה. כזה:

ו) ועיין בכס"מ הל' בית הבחירה (פ"ה הל' ג) מה שתמה על ר"ש מה טעם (מגיהי ד' וילנא). ז) עיין בתוי"ט שמפרש שמבפנים היו (מגיהי ד' וילנא). ח) נ"ל שצ"ל אלא בשלמים [illegible] (מגיהי ד' וילנא). ט) לפנינו ליתא בתוספתא, אלא ביומא (ל:).

ו [א]ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר [ב]עזרת ישראל היתה אורך מאה אמה ושלושים וחמש [ג]על רוחב י"א וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים רבי אליעזר בן יעקב אומר [ד]מעלה היתה גבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה [ה]כל העזרה היתה [א]אורך מאה ושמונים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש וי"ג ב)השתחויות היו שם אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים דרומיים סמוכים למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג ג)רבי אליעזר בן יעקב אומר ובו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית ולעומתן בצפון סמוכים למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו שבמזרח שער נקנור ושני פשפשים היו לו אחד מימינו ואחד משמאלו ושנים במערב לא היה להם שם:

הדרן עלך הר הבית

ד) המזבח היה [ו]שלשים ושתים על ל"ב ה) [ז]עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום מערכה א"ר יוסי מתחלה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ' על כ' ו) וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן [א]הצפון וד' אמות מן המערב כמין גמא שנאמר [1] והאריאל י"ב ארך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד י"ב אמה לכל רוח ז) [ח]וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים ט) והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת:

ר"מ

ו העזרה מוחלטת והוא שאמר עליה כאן **כל העזרה וכו'**. הוא מתחילת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשר אמה אחורי ההיכל כמו שיתבאר בסוף מסכתא זו (פ"ה משנה א) ומקום זה הוא שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט וכבר ביארנו פעמים (לעיל א, א. ובשקלים ו, ג) שזה הוא ת"ק שאומר ששערי העזרה הן י"ג אבל חכמים אומרים שבע ונותנים טעם ששלש עשרה השתחויות כנגד י"ג פרצות שהיו בסורג כמו שהקדמנו בפרק זה:

הדרן עלך הר הבית

לא זכר גובה המזבח כולו לפי שהוא מפורסם שלא נשתנה לא הוסיף ולא גרע אמרו (ברייי דמלאכת המשכן פי"א) המזבח שעשה משה י' אמות ושעשה שלמה י' אמות ושעשו בני הגולה י' אמות והא כתיב ג' אמות קומתו משפת מערכה ולמעלה (עיין זבחים ס.) וכבר נתבאר שגבהו י' אמות ואמה יסוד וחמש סובב וג' מקום מערכה ואמה קרנות לפי שכל קרן הוא אמה על אמה על רום אמה ואני אצייר אותו ואכתוב מדותיו באמות כמו שאמרה משנה זו ואח"כ אשוב ואדקדק בשיעוריו ואזכור מה שנתבאר בהש"ס בגמרת מנחות (לז.) לפי שהקפידה על מדת המזבח בתורה גדולה מאד וכן על מקומו ונאמר בדברי הימים (א כב) כשיחד להם מקום המזבח שנאמר ויאמר דוד זהו בית ה' אלהים וזה מזבח לעולה לישראל ואמרו רבותינו ז"ל (זבחים סב.) אמר ר"א ראה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו ואמרו (שם) ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אע"פ שאין בית. וענין מה שאמרו על המזבח שהוא העיד ט]בדוקא על מדתו כמו שאבאר וראוי שתדע שהמזבח הבנוי לא היה נבוב כמו של משה רבינו ע"ה אלא כולו מקשה כמו שאמרו מענין בנינו אמרו (זבחים נד.) כיצד בונין את המזבח מביא מלבן ל"ב על ל"ב וגבהו אמה ומביא חלוקי אבני מפולמות גדולות וקטנות ומביא סיד וזפת וקונייא וממחה ושופך וזהו יסוד ומביא מלבן ל' על ל' גבהו ה' אמות ומביא אבנים מפולמות וכו' וזהו סובב ומביא מלבן כ"ח על כ"ח וגובהו ג' אמה ומביא אבנים וכו' וזהו מקום המערכה ומביא מלבן אמה על אמה וגובהו אמה וזהו מקום הקרנות וכן לכל קרן ואע"פ שהדברים האלו מראים צורתו בנפש ואין צורך לציירו בחושים עם כל זה אני מציירו כמו שייעדתי להוסיף ביאור. וזה הוא צורת המזבח (ח). ועתה אשוב לדקדק במדותיו כבר אמרו שכל האמות הנזכרות במשנה היא אמה בינונית והיא בת ו' טפחים וכבר זכרנו בפי"א ממנחות (משנה ה) שאמות מזבח הזהב וקרן המזבח והסובב והיסוד היא באמה בת ה' טפחים ושאר אמות המזבח באמה בת ו' טפחים כך באה בקבלה וראיה לזה מיחזקאל כשאמר (מג, יג) ואלה מדות המזבח באמות י]שיהא למזבח שתי מדות יא]באמות יכול יהא כולם באמה אחת בת ה' טפחים ת"ל באמות אמה אמה וטופח שתהא יתירה על חבירתה טפח כאילו אמר שקצתו מודדין באמה קטנה וקצתו מודדין באמה וטפח והעולה בידינו מן הש"ס בזה אחר עיון ארוך שגובה היסוד ה' טפחים וכן כניסתו וגובה הסובב שלשים טפחים וכניסתו ה' ועל כניסת הסובב בלבד הוא שאמרנו שהסובב באמה בת ה' טפחים וגובה מקום המערכה י"ח טפחים וגובה כל קרן ה' טפחים אבל ריבוע הקרן הרי הוא ששה על ששה לפיכך יהא כל גובהו נ"ח טפחים מחציתו כ"ט ויהא חוט של סיקרא בו' טפחים נשארות מן הסובב וזה יב]לאמה אמה ממנו שכן אמרה יג]המשנה בעולת העוף שדינה שתעשה למעלה כמו שנתבאר בז' מזבחים (סד:) יד]ואמרו עלה לכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית ומולק את ראשה כו' ואם טו]עשאן למטה מרגליו אפי' אמה אחת כשרה לפי שכבר נתבאר שהעומד על כניסת הסובב יהיה בין רגליו ובין חוט של סיקרא שמפסיק חצי גובה של מזבח אמה אחת והואיל והענין במדות כמו שאמרנו הרי הוא מבואר כי מה שאמר **נמצא שלשים על שלשים** הרי שלשים וב' טפחים על שלשים וב' טפחים לפי שלא כנס אלא ה' טפחים כמו שביארנו וכן טז]אמר **נמצא כ"ח על כ"ח** היינו כ"ח וד' טפחים על כ"ח וד' טפחים אלא שהוא לא מנה הטפחים לפי שהם יז]פחות מאמה וכיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה וזה המאמר קיים וכבר הפלגנו בבאור מדות המזבח כפי מה שעלה בידינו מדברי המשנה והתלמוד ותוספתא והנה אנו מתחילין לגמור המאמר בו:

ר"ש

ו **ולשכות היו תחת עזרת ישראל.** מחילות תחתיה: **ופתוחות לעזרת הנשים.** בגובה אותן ט"ו מעלות ששוליה של זו גבוהין משיפוליה של זו: **עזרת ישראל.** היתה לפנים מחומתה מט"ו מעלות הללו ב] (ומעלה) אורך קל"ה כנגד הרוחב של עזרת נשים אלא שלגבי עזרת ישראל קרי ליה אורך מתוך שרוחב שלה אינו אלא י"א אמה ומנהג המקרא בכל מקום מדה היתירה קרויה אורך והמועטת קרויה רוחב ואפי' הוא אורך לפי דבר אחר וכן עזרת הכהנים מישראל והלאה קל"ה באורך כלפי דריסת הישראל וי"א ברוחב כלפי המזבח: **וראשי פספסין.** גיזרין של עץ מונחין בארץ רושם וסימן בין דריסת ישראל לדריסת כהנים ועוד רשאין היו ישראל להיות נמשכין אצל כותלי הדרום רחוק מן ג] המזבח ומשתמשין עד לאחורי בית הכפרת כשהם לפופים והכהנים מהלכין בכל מקום אלא שהללו י"א אמה תשמיש לעצמו: **מעלה היה שם.** בין י"א של ישראל לי"א של כהנים: **ודוכן.** הכהנים לברך את העם קבוע בה בתחלת עזרה שלהן וכן נאה ברכת כהנים בראש עזרתם ושל לוים בראש עזרתם וישראל ביני וביני: ובאותו דוכן עולות עוד שלש מעלות שגבהה של כל אחד חצי אמה שהן אמה וחצי מלבד מעלה הראשונה של אמה הרי שתי אמות ומחצה שגבהו הכהנים מישראל: **כל העזרה כולה היתה אורך קפ"ז.** מעזרת ישראל שעלתה וגבהה על עזרת הנשים ועוד לאחורי הכפורת והרוחב שלה קל"ה כמו שמצינו שיעור זה לכל אחת ואחת מצפון לדרום ובפ' אחרון (משנה א) מונה החשבון של קפ"ז באורך ממזרח למערב: **וי"ג השתחויות היו שם.** בעזרה הגדולה והטעם פירש כנגד י"ג פרצות: ואבא יוסי חולק על חכמים ומפרשן כנגד י"ג שערים שהוא מעמיד בעזרה ומונה אותם והולך ומודים היו על נוי הבניין: ומה הן י"ג שערים לדבריו שערים הדרומים סמוכין למערב היו וכך שם כולם ולא פירש טעם אלא בשער המים: ד] **(מכפנים) [מפכים].** מפורש ביחזקאל (מז): **שער יכניה.** לבדו נותן בו טעם: **ושנים במערב.** אחורי הכפרת ולא ידעתי מה ה] הם משמשים:

הדרן עלך הר הבית

המזבח כו' עלה אמה וכנס אמה עלה ה' וכנס אמה. ו] הכניסות שנה במשנה אבל עלה שלש זה מקום הקרנות שלא היה שם כניסה לא קחשיב ואותן שלש כתובות במקרא (שמות כז, א) ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ושנויות הן בפ' איזהו מקומן (זבחים נד.): **זהו סובב.** וחוזר ומביא מלבן של כ"ח על כ"ח וגבהו ז] אמה זהו מקום מערכה וחוזר ומביא מלבן אמה על אמה וגבהו אמה זהו קרן וכן לכל קרן (א) וקרן: **הוסיפו עליו.** כדי לקיים המדה שלימדם יחזקאל ברוח הקודש ומפני שלא היה בו ח] ספוק:

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"ו מהל' בית הבחירה הל' ו:
טז ב מיי' שם פ"ה הי"ג:
יז ג מיי' שם הל' יב:
יח ד מיי' שם פ"ו הל"ג:
יט ה מיי' שם פ"ה הל"ד:
א ו מיי' פ"ב מהל' בית הבחירה הל' ה:
ב ז מיי' שם הל' ו ז ח:
ג ח מיי' שם הלכה ט:

תורה אור השלם

1. וְהָאֲרִאֵיל {וְהָאֲרִיאֵל} שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו: יחזקאל מג טז

פי' הרא"ש

ו **ופתוחות לעזרת נשים.** כי העזרה היתה גבוה מעזרת נשים ז' אמות וחצי של ט"ו מעלות: **אורך קל"ה אמה.** מן הצפון לדרום: **על רוחב י"א.** ממזרח למערב: **וכן עזרת כהנים.** עד המזבח. ואין ישראל נכנס שם אלא לצורך: **וראשי פספסין.** כלונסאות: **מעלה היתה גבוה אמה.** בעזרת כהנים י): **והדוכן נתון עליה.** מקום המיוחד לשיר כמו דוך פלן ועוד ג' מעלות של חצי חצי אמה ועל אלו המעלות עומדים הלוים לשיר כתיב ביחזקאל (מב, יב) הגדרת הגינה מתורגם דוכן לואי. גדרת כל בנין גדר אבנים שעליו נוגנים ומשוררים: **היתה אורך קפ"ז.** ממזרח למערב: **על רוחב קל"ה.** מצפון לדרום: **וי"ג [השתחויות] היו שם.** בעזרה מקום מיוחד לכל השתחואה והשתחואה כנגד י"ג פרצות כדתנן לעיל (משנה ג): ואבא יוסי בן חנן פליג ואמר **כנגד י"ג שערים** תקנו ההשתחואות. ואצל כל שער ושער היו משתחוין: **שער הדלק.** שדרך שם מביאין עצים למערכה: **שער הבכורות.** הוא שער הקרבן דלעיל (פ"א מ"ד): **שבו המים מפכין.** היו כפי הפך כדאיתא ביומא (עז:): **שער הקרבן.** זהו שער הקרבן שבצפון דלעיל (פ"א מ"ה): **שער הנשים.** שם נכנסות נשים לסמוך על קרבנן לרבי יוסי (ערכין לו:) ולרבי יהודה לעמוד על קרבנן: **שער השיר.** שם היו מכניסין כלי השיר כי היה סמוך לבית המטבחים כדאמרינן בסוף תמיד (לג:) שעמדו על השולחן החלבים ותקעו: **שבו יצא יכניה.** כשהגלהו נבוכדנאצר נכנס להשתחוות וליטול רשות ויצא דרך אותו שער. ובית הניצוץ ובית המוקד היו מאלו השערים אלא שנקראו להם גם אלו השמות: **ושני פשפשין היו לו.** אע"פ שגם לשער המוקד היה פשפש אותו היה קטן ועומד אצל השער הגדול אבל אלו היו קצת גדולים ורחוקים קצת מן השער לכך הם ממנין י"ג שערים: סליק פירקא בס"ד

א המזבח היה ל"ב על ל"ב. מדרום לצפון וממערב למזרח אבל מצפון לדרום כל פני המזרח וממזרח למערב כל פני הדרום לא היה ארכו אלא ל"א כי לא היה יסוד במזרח: **עלה.** המזבח בגובה אמה יא): **כנס אמה.** א' במערב ובצפון ונשארו ל' על ל'. ומפרש בפרק קדשי קדשים (זבחים נד.) דמתחילה הביא מלבן של ל"ב על ל"ב בגובה אמה ומילא אותו אבנים וסיד וקוניא וממחה ושופך ואח"כ מביא מלבן של ל' על ל' בגובה ה' והיינו דתנן עלה ה' וכנס אמה זהו סובב נמצא כ"ח על כ"ח ואח"כ מביא מלבן של כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות ואח"כ מלבן אמה על אמה ברום אמה ונותנו בכל קרן וקרן היינו דתנן והקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו: **מקום הילוך רגלי הכהנים.** סביב המערכה שאם היתה המערכה נוגעת בקרנות לא היה [יכול] הכהן להלך סביב המערכה להצית אליתא ולהפך בצנורא את האברים שלא נתאכלו: **נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה.** ודריש ליה לקמן מקרא דכתיב ביחזקאל (מג, טז) והאריאל י"ב ארך על י"ב [רוחב] רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר (על) [אל] ארבעת רבעיו הוי אומר מאמצעיתו הוא מודד: **אמר רבי יוסי מתחלה.** בבית ראשון לא היה כל המזבח אלא כ"ח על כ"ח וכשכנס אמה יסוד ואמה סובב ואמה קרנות ואמה מקום הלוך רגלי הכהנים נשאר מקום המערכה כ' על כ', והיינו דכתיב בדברי הימים (ב ד, א) ויעש (שלמה את) מזבח הנחשת עשרים

מסורת הש"ס

א) יומא טז. זבחים נו. מנחות לז:, ב) שקלים ט: [כל המשנה], ג) [יומא טז:], ד) זבחים כד. [מנחות לז:], ה) [סוכה מה.], ו) זבחים סא:, ז) בכורות יז. זבחים נג. מנחות לז:, ח) זבחים נד.,

הגהות הב"ח

(א) בפירוש ר"ש ד"ה זהו סובב וכו' וקרן הס"ד ואח"כ מ"ה הוסיפו וכו' שלא היה בו באותו מקום מערכה ספק הס"ד:

שינויי נוסחאות

א] מן הדרום (ש"מ ומ"ה), ב] מלאכ"ש, ג] רחוק מן המזבח (מלאכ"ש), ד] מ"ה וכתי"א, ה] מה היו משמשים (כתי"א), ו] אותן הכניסות (כתי"א), ז] וגבהו שלש אמות (מ"ה), ח] שלא היה בו ספק (דפו"י), ט] שהוא העיד בדיוק על מדתו (רשל"י), י] באמות אמה אמה אמרו (בי"ג) [בב"מ] מתוספתא דכלים (סוף פרק ו) באמות (ש"מ ורשל"י), יא] שתי מדות יכול יהא כולם. כצ"ל (רשל"י), יב] נ"א וזה לאחר (מ"ה), יג] שכן אמרה הברייתא בעולת העוף (רשל"י), יד] ואמרה (רשל"י), טו] ואם עשאה למטה מרגליו (רשל"י), טז] וכן אמרו נמצאת כ"ח על כ"ח (רשל"י ודפו"י), יז] פחות מאמה אמרו כיון דלא (רשל"י),

פי' הרא"ש (המשך)

אמה ארכו ועשרים אמה רחבו מקום מערכה קא חשיב. מזבח אבנים היה ועשאו תחת מזבח הנחשת שעשה משה: **הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום כמין גמא.** כף יב) יונית כזה ה"ג ולא כמו שכתוב בספרים ד' אמות מן הצפון דמפרש בפרק קדשי קדשים (זבחים סא:) משום שיתין הוסיפו שהיו מתחלה חוץ למזבח והכניסו אותן שיהיו תחת המזבח והניסוך היה בקרן דרומית מערבית כדתנן במס' תמיד (לג:) מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית נתנו לו יין לנסך, ותנן נמי בפרק קדשי קדשים (זבחים סג.) חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית וג' דברים היתה משמשת מלמעלן ניסוך המים והיין: **וחוט של סיקרא.** צבע אדום: **חוגרו באמצע.** מקיף כל המזבח אמה אחת למטה מן הסובב: **להבדיל בין דמים העליונים.** חטאת בהמה ועולת העוף: **לדמים התחתונים.** שאר כל הזבחים וחטאת העוף, ודריש ליה מקרא בפ' איזהו מקומן (זבחים נג.) דכתיב (שמות כז, ה) והיתה הרשת עד חצי המזבח התורה נתנה חיצוי יג) להבדיל בין דמים התחתונים לדמים העליונים: **והיסוד.** היה מהלך כל אורך הצפון והמערב ונכנס בדרום אמה אחת ובמזרח אמה, ושאר כל הדרום והמזרח לא היה לו יסוד כזה.

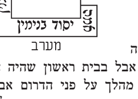

ומפרש טעמא בפרק איזהו מקומן (שם:) לפי שלא היתה בחלקו של בנימין דכתיב ביה בבקר יאכל עד (בראשית מט, כז) ומתרגמינן באחסנתיה יתבני מקדשא והיינו בבית שני אבל בבית ראשון שהיה המזבח קטן מן הדרום ד' אמות היה כל המזבח לצד הדרום בחלקו של בנימין והיה היסוד מהלך על פני הדרום אבל רוח מזרחית לא נשתנה כי הוא בחלקו של יהודה אף בבית ראשון. והא דממעטי' קרן דרומית מזרחית משום שלא היה לו יסוד יד) היינו בבית שני א"נ אף בבית ראשון לא חשיב קרן דרומית מזרחית קרן של יסוד כיון שלא היה לו יסוד אף במזרח כמו לשאר קרנות. ומה שנשתבשו הספרים לגרוס ד' אמות מן הצפון נ"ל דמשום קושיא זו שהוקשה להם מה שהיה יסוד בדרום בבית ראשון ולכך שמו התוספת בצפון כדי שלא ישתנה הדרום ולא נתנו אל לבם המשניות המכחישות גרסתן:

י) והרע"ב פירש בעזרת ישראל (מגיהי ד' וילנא). יא) ועי' פירש"י בזבחים דף נד ע"א (מגיהי ד' וילנא). יב) צ"ל גימ"ל יונית שהיא כמין כף פתוחה מאותיות מנצפ"ך (מגיהי ד' וילנא). יג) לפנינו הגי' מחיצה. יד) מ'היינו' עד 'שלא היה לו יסוד' ליתא בכ"י אלא בנדפס לבדו.

ב [א]ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין שהדמים הניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון: ג [ב]למטה ברצפה באותו הקרן מקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו (א)[ג]וכבש היה לדרומו של מזבח ל"ב על רחב ט"ז (ב)ורכובה היתה לו במערבו ששם היו נותנים פסולי חטאת העוף: ד [ד]אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מהבתולה ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה (ב)ובפגימה לכל דבר [ה]נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות ומלבנים אותן פעמיים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אומר כל ע"ש מלבנים אותן במפה מפני הדמים לא היו סדין אותן בכפים של ברזל שמא יגע ויפסול שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיונף המקצר על המאריך: ה [ו]וטבעות היו לצפונו של מזבח ו' סדרים של ד' ד' ויש אומרים ד' של ו' ו' שעליהן שוחטים את הקדשים בית המטבחיים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסין (ג)ורביעין של ארז על גביהן ואונקליות של ברזל היו קבועין בהם ושלשה סדרים היו לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שלחנות של שיש שבין העמודים: ו (ג)[ז]הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום [ח]בין האולם ולמזבח כ"ב אמה [ט]וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה ורובד ג' אמה אמה ורובד ג' והעליונה אמה אמה ורובד ד' רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד ה': ז (ג)[י]פתחו של אולם גובהו (ד)(כ' אמה ורחבו מ' אמה) [ד]וה' מלתראות של מילת היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה שלמעלה ממנה עודפת עליה אמה מזה ואמה מזה נמצאת העליונה ל' אמה ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת: ח וכלונסות של (ה)אבן היו קבועין מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את (ה)העטרות (ו)שנאמר [1]והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה' [י]וגפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה א"ר אליעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה: הדרן עלך המזבח

ר"ש

ב **שהדמים ניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי.** באותה אמה שהיסוד אוכל בדרום: **ויורדין בהן.** באותן שני נקבים שבאותה הקרן ומתערבין באמת המים העוברת בעזרה: **ויוצאין.** הדמים עם המים: **לנחל קדרון.** דרך הדרום: **ג אמה על אמה.** בחפירה: **ורכובה.** כעין ארובה חקוקה בכבש במערבו: **ושם נותנין פסולי חטאת העוף.** עד שתעובר צורתן ויצאו לבית השרפה: **ד למטה מן הבתולה.** מה שקורין טור"ק בלע"ז שלא נחפר בו מעולם: **והפגימה לכל דבר.** בין באצבע בין בעץ בין בברזל היא פוסלת: **מלבנין אותן.** המזבח וקירותיו: **מפני הדמים.** שמזין כל השבוע בקיר ובקרן: **בכפים של ברזל.** טרואיל"א שסדין בה הטיט: **אינו בדין שיניף.** שיהא מונף עליו: **ה ו' סדרים.** היו הטבעות בשורה אחת ובכל סדר ארבע טבעות שהן כ"ד טבעות לכ"ד משמרות: **וי"א ד'.** סדרים היו: **של שש שש.** טבעות שהן נמי כ"ד: **שעליהן שוחטין.** נותן צואר הבהמה בטבעת שיש לה שני ראשין ונועלה בקרקע והצואר תקוע שם ויכול יחיד לשוחטה: **בית המטבחיים.** [ז] שקורין מיאקר"ה: **ועליו.** כלומר באותו מקום: **ח' עמודים ננסים.** קצרים ולא גבוהים: [ח] **ורביעים של ארז.** [ט] כרותות ארזים על גבי שני העמודים ארבע קורות על ח' עמודים: **ואונקליות.** יתידות ברזל קבועות בקורות: **ושלשה סדרים.** של יתידות תקעו בכל קורה וקורה סדר [י] זה גבוה מחבירו ואומר אני הנמוך לתלות בו כבש [יא] ובאמצעי לתלות בו איל והגבוה לתלות בו פר: **ומפשיטין.** ומנתחין [יב] ומניחין הקרביים: **על שלחנות של שיש.** שלמטה בין העמודים: **ו משוך כלפי הדרום.** שלא היה עומד באמצע בינתים אלא כבין האולם ולמזבח: **רום מעלה חצי אמה.** הרי ו' אמות גובה לי"ב מעלות: **ושלחה.** משך שלה כלפי האולם: **אמה אמה ורובד שלש.** כשעלה אמה אמה בשלא שתי מעלות היתה אמה שלישית חלוקה ברובד שלש אמות רחב שוה הרי חמש אמות בשלשה מעלות: **אמה אמה ורובד שלש.** [יג] (שלש) כן עשה בשלשה מעלות אחרות שהן חמש אמות הרי עשר אמות: **והעליונה היתה אמה אמה ורובד ארבע.** שהן שש אמות הרי ששה עשר אמות העלאה ושש אמות של רום חצי אמה לשנים עשר מעלות הרי עשרים ושתים אמות אין הדבר מכוון לי שכן רום המעלה אינו מאריך במדה כלל: **ורובד חמש.** רצפה חלקה ה' אמות היה בעליונה שאצל אולם. ולרבי יהודה כ"ג אמות היו וא"א לומר כן שלא להותיר סכום המדה אף רבינו לא עמד במדה זו: **ז ורחבו עשרים.** כרוחב הבית: **מלתריות של מילא.** קורות שקורין יש"ט שמשימין בחומה בין נדבך לנדבך והן של עץ נאה ומיופה זהו של מילא. ולי נראה לשון כלי מילת [יד] כ"ש כליורי המעיל: **על גביו.** על גב פתח אולם: **אמה מזה ואמה מזה.** עודפות על כ' אמה של רחב הפתח וכן חבירתה הרי ראשונה בת כ"ב ושניה כ"ד ושלישית כ"ו ורביעית בת כ"ח וחמישית היא עליונה בת ל': **ח וכלונסות.** פרק"ס: **מכותל של היכל לכותלו של אולם.** למעלה מפתח גבוה מ' קבועות ראשיהן בבנין מכן ומכן. **כדי שלא יבעט.** ויפריד כותל אולם מכותל היכל: **קבועות בתקרת האולם.** ותלות למטה באולם: שאוחזין בהן **פרחי כהונה** מפסגין **ועולין.** ליהנות בהדר העטרות שעשו חלם וחביריו בימי חגי זכריה ומלאכי בחלונות עליות האולם לנוי וליופי כעין שעושין שריס לטייל ולהתענג וקורין ייטו"ש: **ומודלה.** כעין דלית טרייל"א: **שלש מאות כהנים.** לפנותה ולפרק משוי גרגירים ואשכולות שתלו עליה: הדרן עלך המזבח

ר"מ

ב [טו] אחר שביארנו שהיסוד סובב בד' רוחות כמו שהקדמנו חזרו וחתכו אותו מב' לדדין עד שיהא סיבוב היסוד למזבח בצורה זו (ט) ומן הצורה הזאת יתבאר לך מה שזכר כאן ויתבאר לך שקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד וכבר נתבאר בה' מזבחים ששירי דמים כולם יש מהם שנשפכין על יסוד מערבי ויש מהם שנשפכים על יסוד דרומי לפיכך נתן הב' נקבים בקרן מערבית דרומית [טז] מן היסוד כמו שביארנו בצורה זו. ודע שהסובב נקרא סובב לפי שהוא סובב המזבח בד' רוחות גמורות בהיפך היסוד: **ג** כבר זכרנו פעמים (מנחות ו, ב. מעילה ג, ג) ששיתין נקראים הנקבים שנגרר מהם יינות נסכים והם מתקבלין ג"כ במקום אחד תחת הארץ יקרא שית. וכבש הוא המעלה שעולים עליו למזבח [יז] לפי שאין בו מעלות שנא' (שמות כ) לא תעלה במעלות על מזבחי אבל [יח] יורד ומתמעט ועולין בו כדרך שעולין בהר וצורתו דומה לצורה שקורין בעלי הנדסא ובלשון ערבי אלמנשור בשוה והיה אורך שיפועו ל"ב אמה ואורך משיכת שטחו בארץ ל' אמה ורוחבו י"ו אמה כמו שזכרנו וזו היא צורתה (י) וכשתרצה לציירו בשכלך לגמרי תחשבו אותו בעזרה לדרום המזבח ויהיה המרחק שמחזיק העזרה מצפון לדרום ל' אמה וממזרח למערב י"ו אמה ואם תמשוך חוט מקצתו הסמוך לקרקע עד ראשו שאצל קרנות המזבח יהיה ל"ב ואני הרביתי לדבר עליו יותר מן הראוי. אמרו בתלמוד (זבחים סב:) ב' כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן פונים ליסוד ולסובב מובדלין מן המזבח כמלא נימא. ומ"ש **ורכובה היתה למערבו.** ר"ל מערב הכבש היתה בכבש עצמה גומא שמשליכין בה פסולי חטאת העוף אמר בתוספתא דזבחים (ז, ג) חלון היתה שם במערבה של כבש אמה על אמה ורכובה היתה נקראת ששם זורקין פסולי חטאת [יט] [העוף] עד שתעובר צורתם ויוצא לבית השריפה: **ד** לפי שזכר שהיו [כ] מנגבים אותו במפה אמר שהטעם שמחמתו אסור [כא] להחליקו בכלי החליקה והיא רדידה של ברזל שמחלקין בה הבנאין הכותלין ונקראת כפים מיראה שמא יגע הברזל באבני המזבח ואח"כ הגיד הרחקת השם יתברך לו ההרחקה הזאת הגדולה ואמר שהברזל וכו': **ה** כבר ביארנו במסכת תמיד (פ"ד משנה א) שאלו הטבעות הן שעשה יוחנן כ"ג קבועות בקרקע לאסור בהם רגלי הבהמה בשעת שחיטה והאונקליות המזלגות והשולחנות של שיש. היו שם והם ח' וידוע מתוך [מה] שהקדמנו בסדר זה שכל קרבנות הציבור קדשי קדשים שחיטתן בצפון ולפיכך קבועות הטבעות בצפון וכן בית המטבחים: **ו** אלו הי"ב מעלות כבר ציירנו אותם ודברנו [כב] עליהם במקומותם (לעיל פ"ב). אחר כך אמר שכותל האולם היה בנוי כסדר הזה והוא שאמה א' מגובה הכותל לארכו היה חלק ושוה כשאר הכתלים אח"כ בנין בולט מהכותל כגון [כג] כצורה גבהו ג' אמות אח"כ מרחיק אמה ג"כ ויוצא בנין והוא הנקרא רובד וכן כל בנינו אמה ורובד שלש[כד] וכאילו הוא אומר אמה כותל ורובד שלש מרחיק אמה בכותל ורובד שלש עד [כה] שהיו אלו בולטין כצורות וכצורה העליונה היתה בו ד' אמות וכן היה סובב ההיכל כמו שיתבאר בפרק זה לפיכך היתה צורת הכותל כן (יא): **ז מלתרא.** הקורה המפותחת שבה חופרין צורות ודמיונות והוא שקורין לה הבנאים בלשון ערבי מקרני"ן ואומר במערב מקרבין וכבר זכרנו זה בעירובין (פ"א משנה א) וחכמים קורין אותה מלתרא והקבוץ בלשון המשנה מלתראות. **ומילת.** הוא שם למין הקורות שבהן היה הפיתוח הזה או שם לבניין ההוא הנקרא מקרבין ואמר עוד שהמערכה של אבנים היתה בין כל מלתרא ומלתרא ואע"פ שכל אחת עודפת [כו] באורך כמו שאמר עכשיו היתה גם כן כל אחת יוצאת על האחרת ולא היו כולם בשטח אחד עד שהם מגיעות בפתח האולם כמין [כז] דבר בולטת כמו שהוא מפורסם בבניינים הגדולים וזו היא הצורה (יב): **ח כדי שלא יבעט.** פירוש כדי שלא יטה הכותל באמצע לרוב גובהו. ולפיכך עשו משענות נמשכין מן כותל האולם עד כותל ההיכל שישען כל אחד משתיהן על חבירו. ועשו צורת **גפן של זהב** על פתחו של היכל. להתברך כגפן לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן כמו שהוא מפורסם בכתוב וכל מתנדב היה מביא להיכל ר"ל להוסיף לה' הזהב בתפארת הפלגה כפי שיהא כולה זהב וזה עושה ממנו כפי השיעור שמתנדב לדמות עלה או גרגר או אשכול. ותולין אותו עליה. ומה שאמר **שלש מאות כהנים.** הוא דרך הפלגה כמו שביארנו בכל מקום [כח] וכבר נתקבץ עליה בהן מה שהיה צריך לכהנים רבים לטלטלה והיא שדברו בה לשון הבאי מכלל השלשה דברים שדברו בה לשון הבאי כמו שאמרנו בפ' שני [כט] ממדות: הדרן עלך המזבח

מסורות הש"ס

א) זבחים סב:, ב) [עיין זה בזבחים נט.], ג) [עירובין ג.], ד) עירובין ג., ה) [כתבו תוס' גיטין ז. ד"ה עטרות וכו' בשם הגאונים פי' כעין כיפות מוזהבות שעושין בחלונות], ו) תמיד כט. [חולין צ:],

◆

תורה אור השלם

1. וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה: זכריה ו יד

◆

פי' הרא"ש

ב היו שני נקבים. בתוך היסוד עד הרצפה: **שהדמים הניתנין על יסוד מערבי.** הן שיירי דמים הפנימיים: **ועל יסוד דרומי.** הן שיירי דמים החיצונים: ודרך הנקבים יורדין על הרצפה והולכין לאמת המים העוברת בעזרה: **ויוצאין לנחל קדרון.** והדם רבה על המים ונעשה זבל ונמכר לגננים לזבל: **ג וטבעת היתה קבועה.** בטבלה שבה מגביהין את הטבלה: **ויורדין לשיתין ומנקין אותן.** מיין של נסכים שנקרש בהן כדאיתא בפ' לולב וערבה (מט.) אחת לע' שנה פרחי כהונה יורדין שם ומלקטין [משם] יין קרוש ולית ליה להאי תנא דשיתין יורדין עד התהום ופליגי בה תנאי (בפ' בתרא דסוכה) [בסוכה שם]: **כבש היה בדרומו של מזבח.** שיעלו עליו למזבח דכתיב אל פני המזבח (ויקרא ו, ז) ומקום שיעלו עליו קרוי פנים וכתיב ירך המזבח צפונה (שם א, יא) ומדירך בצפון פנים בדרום: **ורכובה היתה במערבו.** של כבש פי' חלון הכי פי' בתוספתא שלהי תמורה (פ"ד ה"ד) ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר חלון היתה במערבו של כבש ורכובה היתה נקראת: **ששם היו נותנין [פסולי] חטאת העוף.** שתעובר צורתה ותצא לבית השריפה. ובפרק כל שעה בפסחים (לד.) פליגי ר' יוחנן אומר פסול טומאה ור"ל אמר פסול הגוף וחטאת העוף היתה נעשית בקרן מערבית דרומית ולכך היתה רכובה גם באותה הקרן: **ד מבקעת בית כרם.** שם מקום שנא' (ירמיה ו, א) ועל בית הכרם שאו משאת. ומוצאין שם אבנים חלקות וחזקות: **וחופרין.** בקרדומות של עץ: **מן הבתולה.** קרקע בתולה דידוע שלא [נגע] בהן ברזל: **שהברזל פוסל בנגיעה.** דכתיב (דברים כז, ה) לא תניף עליהם ברזל משמע בנגיעה בעלמא: **ובפגימה בכל דבר.** אף בלא ברזל דאבנים שלימות כתיב (שם). ופגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן ודוקא באבנים אבל בסיד המזבח איכא מ"ד טפח ואיכא מ"ד כזית (חולין יח.): **היא פסולה וכולן כשרות.** ומסלקים אותה ומניחים אחרת במקומה ולא נפסל המזבח בכך. ודריש לה במכילתין (סוף פ' יתרו) לא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהם ברזל ר' נתן אומר הרי שבנה בו שני אבנים גזוזות שהונף עליהם ברזל שומע אני יהא המזבח [כולו] פסול ת"ל לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ושאר כל המזבח כשר: **מלבנין אותו פעמים בשנה.** שסדין אותו בסיד. וא"ת והא קא מוסיף אבנין וכתיב (דברי הימים א כח, יט) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ואין לומר דבדבר מועט כזה לא מיקרי תוספת

פי' הרא"ש (המשך)

בנין דהא אמרינן בפ' כסוי הדם (חולין פג:) דקדשים פטורין מכיסוי דהיכי ליעביד ליתיב עפר וליבטלה קא מוסיף אבנין אלמא אפי' בדבר מועט שייך ביה תוספת בנין. וי"ל שהמזבח יכול להיות גדול עד ששים כדאמרינן בפ' קדשי קדשים (זבחים סב.). וההיא דפ' כיסוי הדם ה"ק על כרחך קדשים לא בעי כסוי דאם הוסיפו על המזבח ועשאוהו על ששים אמה א"א להוסיף עליו. א"נ היו מקלפין מן הסיד הישן: ורבי סבר **דבכל ע"ש היו מלבנין אותו.** ולא בסיד: אלא **במפה** מדיחין אותו: **ולא היו סדין אותו בכפין.** של סיד אתאן לת"ק: **כף ברזל.** הוא כלי אומנות שטחין בו את הכותל אלא בכף של עץ היו סדין אותו: **ה וטבעות היו לצפונו של מזבח.** דרוב קדשים נשחטין בצפון. ולא היתה הטבעת עגולה אלא כמין חצי טבעת וראשו אחד מחובר ברצפה ועולה ויורד

שיטה מקובצת

ומתערבין באמה. עיין תוספות פסחים כב ע"א (ד"ה מועלין): **ורכובה היתה לו במערבו.** פסחים לד ע"א: **וה' מלתראות.** עיין בערוך ערך מלתראות.

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ב מהל' בית הבחירה הלכה יא:
ה ב מיי' שם הלכה יב:
ו ג מיי' שם הלכה יג:
ז ד מיי' שם פ"א הל"ד:
ח ה מיי' שם הלכה טו:
ט ו מיי' שם פ"ה הל"ד:
י ז מיי' שם פ"א הל' ז:
יא ח מיי' שם פ"ה הל"ג:
יב ט מיי' שם פ"ו הל' ד:
יג י כ מיי' שם פ"ד ה"ח:

◆

שינויי נוסחאות

א] ורכובה (דפו"י), ב] שהברזל פוסל בנגיעה והפגימה בכל דבר. כן גירסת הערוך בערך פגם (ס"מ), ג] ורביעית (דפו"י), ובמשנה שבמשניות ובמלאכ"ש ורביעין, ד] גובהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה (ס"מ ומ"ה), ה] וכלונסאות של ארז (יעב"ץ), ו] את העטרות שבחלונות (ס"מ), ז] בית המטבחיים. מקולין (כתי"א), ח] ורביעית (דפו"י), ט] כרוזות ארזים (דפו"י). ובמלאכ"ש ליתא לשני תיבות אלו, י] סדר אחד גבוה (מלאכ"ש), יא] האמצעי לתלות (מלאכ"ש), יב] ומניחין הקרביים (כתי"א), יג] נמחק עפ"י כתי"א, יד] לשון כלי מילת בציורי המעיל (מלאכ"ש, וכן בכתי"א, ואולי שם הגי' בציורי), טו] אחר שבונין שהיסוד (רשל"י), טז] בקרן מערבית דרומית אמה מן היסוד (ס"מ), יז] עליו למזבח ולא יהיו לו מעלות (רשל"י), יח] אבל משופע ועולין בו (רשל"י), יט] ס"מ ורשל"י, כ] שהיו מלבנין אותו במפה (רשל"י), כא] אסור ללבנו בכלי החליקה והיא טם של ברזל (רשל"י), כב] ודברנו על מקומותם (רשל"י), כג] כגון כצורה יציע גבהו ג' אמות (רשל"י), כד] ורובד אמה ורובד (רשל"י), כה] עד שיבואו אלו לו דמות יציעים עד היציע העליונה (רשל"י), כו] נ"א. עודפת בארץ (מ"ה), כז] כמין קוב"ה [בערבי. ופי' כיפה] בולטת כמו שהוא (רשל"י), כח] מתיבת 'וכבר' עד תיבת 'לטלטלה' נמחק (ס"מ). וגי' רשל"י וכבר נתקבץ בה מה, כט] בפ' שני מתמיד (ס"מ ורשל"י),